

Rea Richard

Master Kunstwetenschappen en Archeologie

Town Archaeology

Prof. Dr. Dries Tys

2019-2020

Tienen en de centrale plaatsen, een archeologisch onderzoek van de stadsontwikkeling

1. Inleiding

Als 'geboren en getogen' Tienenaar ben ik me steeds bewust geweest van de rijke geschiedenis in het landschap rondom mij. Zo is de gevel van mijn ouderlijk huis uit 1902 beschermd erfgoed en mag het niet zomaar aangepast of afgebroken worden. Omdat het gebouw een torentje had voelde ik me als klein meisje vaak een prinses in een kasteel (afb. 1). De straat waarin mijn vroegere woonst staat heet de 'Broekstraat', en was, volgens mijn vader, een verwijzing naar de moerassige ondergrond die de omgeving had in 'de middeleeuwen'. Een 'broek' is immers een laaggelegen gebied dat nat blijft door opwellend grondwater. Het terrein dat aan mijn tuin grensde, waar we gingen spelen en fietsen in de zomer, ook wel gekende als 'de kazerne', deed dienst als legerbasis van 1832 tot 1962 (afb. 2).

'Tienen', met de talrijke opgravingen, de verschillende bekende romeinse artefacten en de tumuli die mijn nieuwsgierigheid prikkelden, was altijd al een van de redenen waarom ik archeoloog wilde worden. Sommige vondsten werden tentoongesteld in het stadsmuseum, 't Toreke, of de oude 18de - eeuwse gevangenis, wat meteen de perfecte locatie voor verschillende schooluitstapjes was.

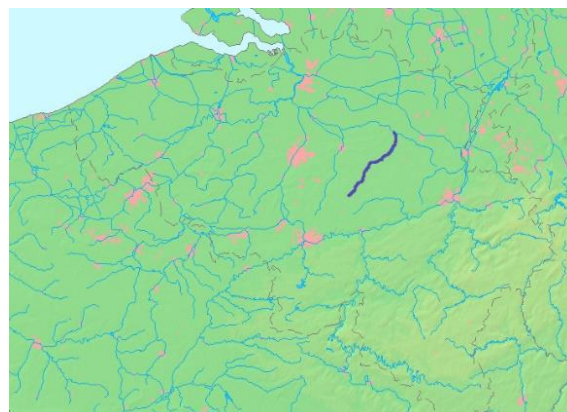
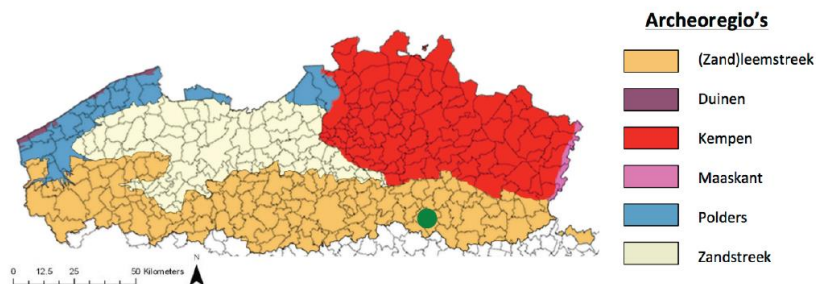
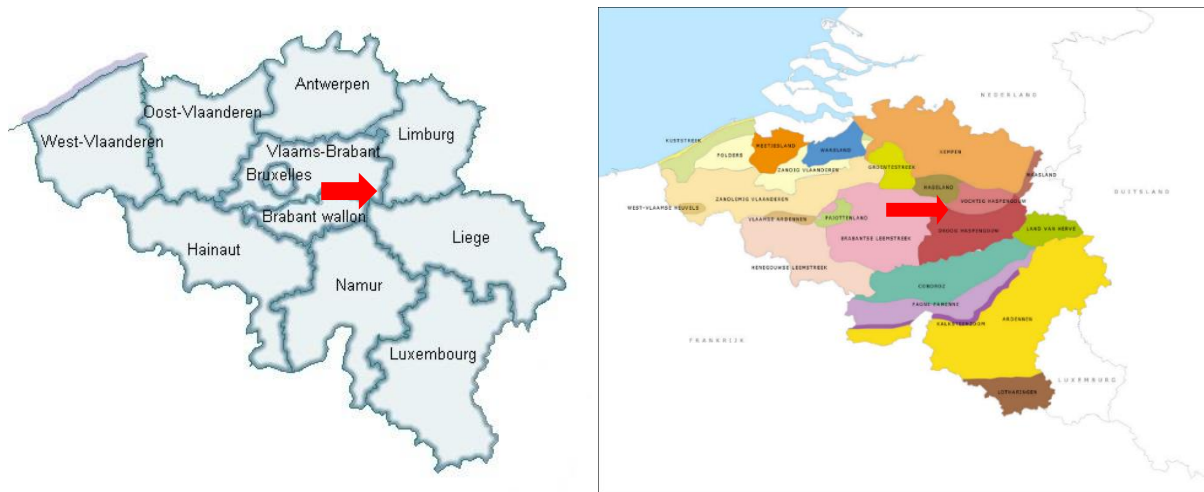

1. Mijn ouderlijk huis in de Broekstraat. De rode pijl duidt het torentje aan. Source: Google maps.
2. De legerbasis achter ons huis, rond 1910. Bron: : <https://www.tienen.be/geschiedenis-van-de-kazernesite>

Verschiede lagen van het Tiense verleden zijn zichtbaar gebleven in het stadslandschap, ook voor ongetrainde kinderoogen, en bevinden zich in het collectieve geheugen van de inwoners. In deze paper probeer ik de verschillende historische en archeologische leidraden te ontwarren en wat klaarheid te scheppen in de complexe stratigrafie van de Tiense stadsontwikkeling en de verschillende historische identiteiten die Tienen heeft gehad. De ingewikkelde geschiedenis weerspiegeld zich niet alleen in het landschap en de bodem maar ook in de historiografie van de stad.

2. Algemene gegevens

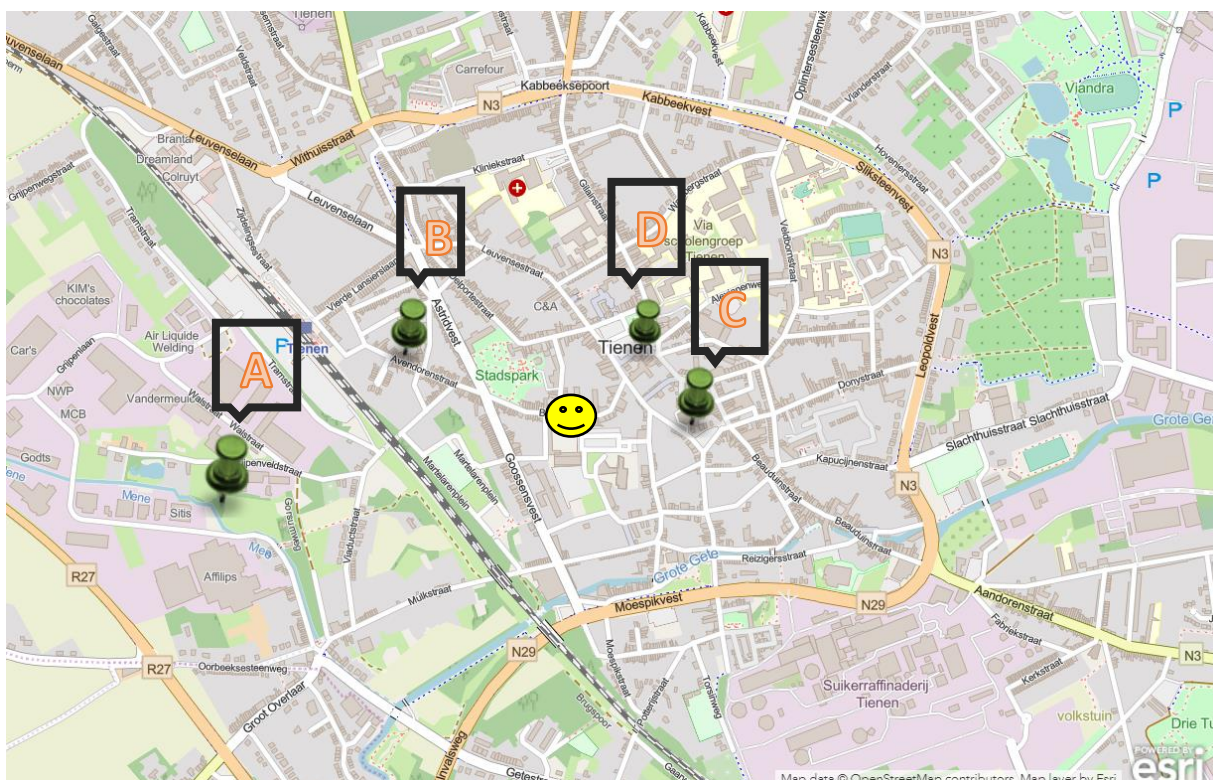
Tienen is een Belgische stad in de provincie Vlaams-Brabant, grenzend aan Waals-Brabant en Limburg (afb 3). Ze wordt omringd door de gemeenten Hoegaarden, Boutersem, Lubbeek, Glabbeek, Kortenaeken, Linter en Landen. De stad bevindt zich ongeveer 40 meter boven zeeniveau, in het noorden van het Haspengouws plateau, op de grens met de Brabantse Leemstreek en de ondergrond is opgebouwd uit vruchtbaar (zandig) leem (afb. 4&5). Tienen heeft ongeveer 35.000 inwoners en bezit 9 kleinere deelgemeentes. De rivier De Grote Gete, een zijrivier van het Scheldebekken (afb. 6), vloeit door de stad en was een bevaarbare waterweg van 1526 tot 1656.

3. Kaartje van België met de rode pijl die Tienen aanduidt. Bron: https://nl.123rf.com/photo_84214690_de-gedetailleerde-kaart-van-belgi%C3%AB-met-regio-s-of-staten-en-steden-hoofdsteden-.html
4. De Belgische regio's en topografie. Bron: <https://www.topomania.net/mapinfo/Belgische%20landstreken?destination=highscores>
5. Bodemtypes in Vlaanderen. De groene bol is Tienen. Bron: Annelies DE RAYMAEKER, Michiel STEENHOUDT & Maarten SMEETS. 2013. Archeo-rapport 198. Het archeologisch vooronderzoek aan de Leuvenselaan te Tienen. Studiebureau Archeologie: Kessel-Lo.
6. De rivier, Grote Gete die door Tienen vloeit en deel uitmaakt van het Scheldebekken. Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Grote_Gete

3. De oorsprong(en) van Tienen

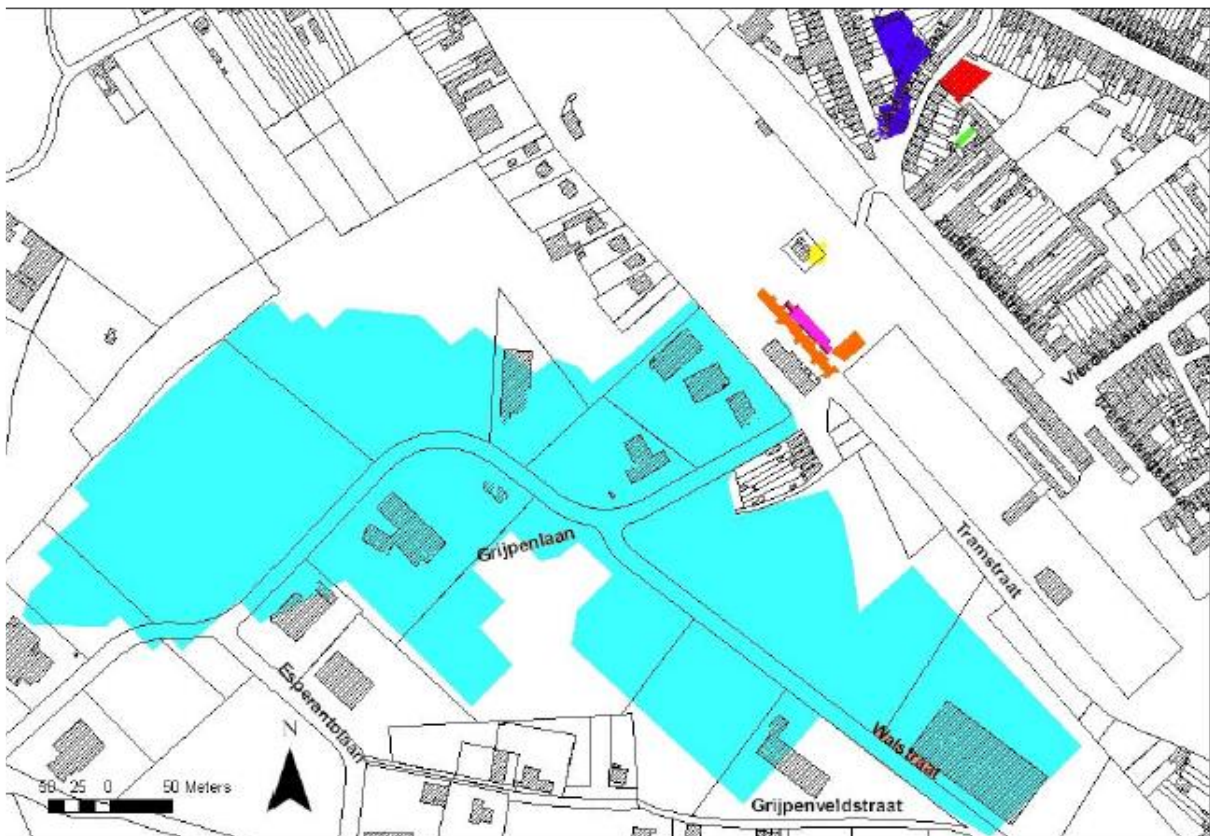
Na uitgebreid onderzoek van primaire en secundaire stadshistorische bronnen en archeologische opgravingsrapporten kan men vier plekken aanduiden op de kaart die te maken hebben met de 'oorsprong' van de stad. De Tiense stadsontwikkeling situeert zich in die literatuur rond vier belangrijke locaties: de Grijpenveld-site (A), Avendoren en Sint-Martinuskapel (B), de Sint-Germanusheuvel (C) en de Grote Markt met de OLV Ten Poelkerk (D) (afb. 7). Aan de hand van de archeologie van deze sites zal ik de stadsontwikkeling en de geschiedenis van Tienen verduidelijken. In het laatste hoofdstuk verklaar ik de verdere evolutie van de stad, bespreek ik de nieuwe centrale plekken en geef ik ook een mini - kijk op de veranderingen in het stadslandschap van de 15de tot de 20ste eeuw.

7. Stratenkaart van Tienen waarop de 4 punaises de vier belangrijke plekken i.v.m. de Tiense stadsontwikkeling aanduiden. De smiley duidt mijn ouderlijk huis aan. Source: Esri, openstreetmap, + eigen symbolen

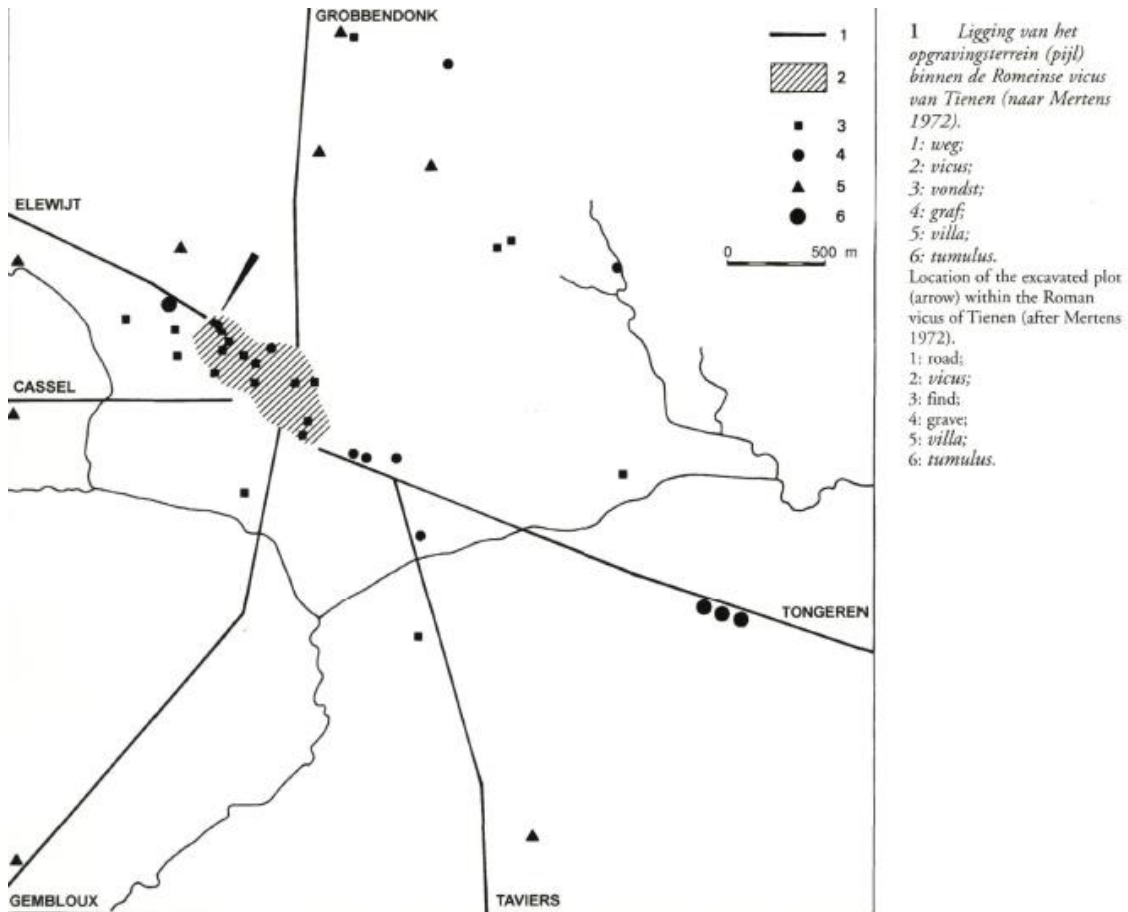
A. De Grijpenveld-site

Het Grijpenveld (afb. 8) is de bekendste archeologische site in Tienen en beslaat meerdere periodes. Bij de verschillende opgravingen werden er resten van een neolithisch wegtracé, een nederzetting uit de vroege ijzertijd, een vroeg romeinse vierkante grachtstructuur, een weg, een mithraeum, een grafveld en een pottenbakkerswijk uit de midden romeinse tijd gevonden. Uit de laat middeleeuwse periode werden op deze site sporen van ambachten en twee baksteenovens opgegraven. De voormalige landbouwzone besloeg 20Ha en de ondergrond werd bedreigd in 1997 bij aanleg van een nieuwe industriële zone. De opgravingen duurden tot 2003 en het onderzoek van de vondsten is nog steeds lopende (DE RAYMAKER, STEENHOUDT & SMEETS, 2013, p. 11)

8. Het lichtblauwe gebied zijn de opgravingen op de Grijpenveldsite (1997-2003). Studiebureau Archeologie: Kessel-Lo.2013

Er ontwikkelde zich op deze plek in het landschap vanaf de eerste eeuw tot ongeveer de derde eeuw een romeinse vicus. De site bevindt zich ten noordwesten van het huidige centrum en lag buiten de latere 17de -eeuwse stadsomwallingen. Er ontstond een nederzetting met economische, religieuze en administratieve functies. Het Grijpenveld ligt namelijk op het kruispunt van belangrijke heirbanen (afb. 9) en er zijn op dezelfde plek ook neolithische en ijzertijdstrengen gevonden dus waarschijnlijk was de site reeds veel eerder bewoond (afb. 10). De romeinse overheid werkte vanaf de 1ste eeuw NC samen met lokale autoriteiten om van de vruchtbare Leemstreek een wingewest te maken. Grote villa's rezen uit de grond en de burgers leefden in romeinse luxe. Hiervan getuigen de bijzondere artefacten zoals de glazen halsnoeren, parfumllesjes en kostbare fibula's (IDEM, p.18).

9. De Romeinse Vicus van Tienen op het kruispunt van 5 heirbanen. Bron: Archeologie in Vlaanderen VI 1997/1998, p. 133-168.

10. Een overzicht van de archeologische opgravingen en de verschillende vondsten. Bron: Rapport Archeologie Tramstraat Tienen, Erfgoed, Bouwhistorie 2017.

Belangrijke voorwerpen werden opgegraven in o.a. de resten van het badhuis en de grafvelden. Het bekendste voorwerp is het mithraeum-deksel uit het unieke Mithras-heiligdom dat bewaard wordt in het stadsmuseum, 't Toreke (afb. 11).

11. Het deksel uit het Mithras- heiligdom. Bron: OKV, I, 2001

Overall langs de grenzen van de Tiense vicus hebben tumuli gestaan, waarschijnlijk dertig in totaal. Op het einde van de 19de eeuw en het midden van de 20ste eeuw werden 4 van de overgebleven aarden grafheuvels archeologisch onderzocht. Het bekendste graf, waarvan de inhoud in het stadsmuseum tentoongesteld staat, lag in de buurt van de Grijpenveld-site in het gehucht Avendoren. In 1835 werden door de aanleg van de spoorlijn en het station de ondergrondse resten van de vicus in twee delen gesplitst. Aan de andere kant van de ijzeren weg ligt een Tiens gehucht waar continuïteit van de romeinse periode tot nu aantoonbaar is (OPENBAAR KUNSTBEZIT VLAANDEREN (tijdschrift OKV), 2001, p. 11).

B. Avendoren met de Sint-Martinuskapel

De Franken vielen tijdens de val van het Romeinse bestuur, onze gewesten binnen via de heirbanen en verschillende stammen vestigden zich uiteindelijk tussen de Gete en de Dijle en aan de linkeroever van de Dijle. Deze landbezetting lijkt de latere kerkelijke indeling te hebben beïnvloed aangezien deze zelfde gebieden de bisdommen van Luik en Kamerijk werden. Tienen lag tussen beide regio's maar werd, net als Tongeren, bij Luik gerekend. Vanuit Tongeren kwamen, via de heirbanen, de vroegste bekeerpredikers om de inwoners te kerstenen. De eerste zendeling die naar de toenmalige Tiense vicus kwam was 'Martinus'. Er bestaat wel discussie over wie het nu juist ging: was het Martinus, de 7de bisschop van Tongeren (300) of Martinus van Tours, de heilige die de helft van zijn mantel aan een bedelaar gaf en de patroonheilige van Tienen werd (afb. 12) (IDEM, p. 40).

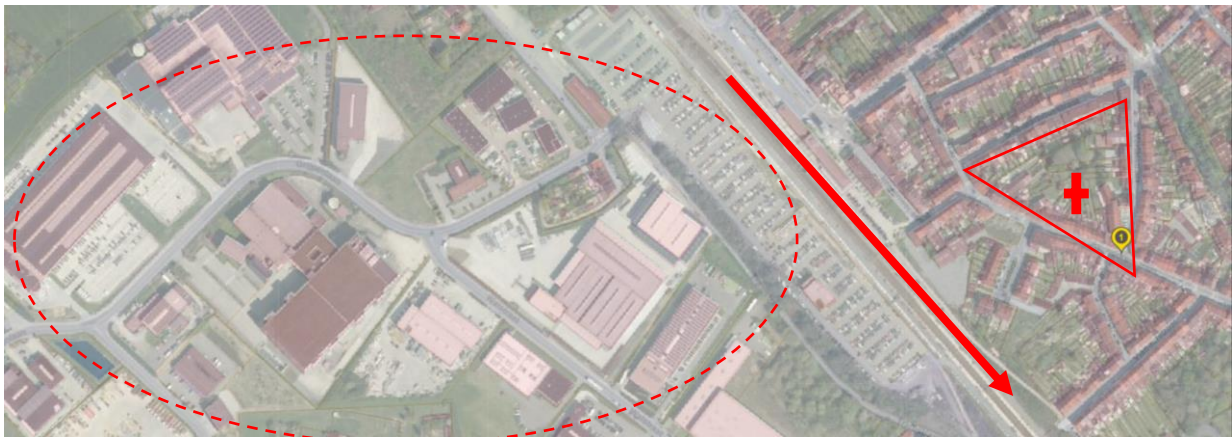
12. Beeld van Sint-Martinus van Tours die zijn jas deelt met een bedelaar. Patroonheilige van Tienen. Bron: OKV, I, 2001.

In elk geval bouwde men omstreeks 800 een Romaanse kapel in het gehucht Avendoren. Die Sint-Martinuskapel werd de oudste parochiekerk van Tienen maar verloor in de 11de eeuw snel aan belang. In 1798 stelde het Franse regime de kerk te koop en 18 jaar later brak men het gebouw volledig af (IDEM, p. 41). Op de Ferraris-kaart (1771-1778) zien we duidelijk het gehucht Avendoren en de de toen nog aanwezige Sint-Martinuskerk (afb. 13).

13. Tienen op de Ferraris-kaart met aanduiding nr 1 het gehucht Avendoren waarop de Sint-Martinuskerk duidelijk zichtbaar is. Bron: Geopunt.be

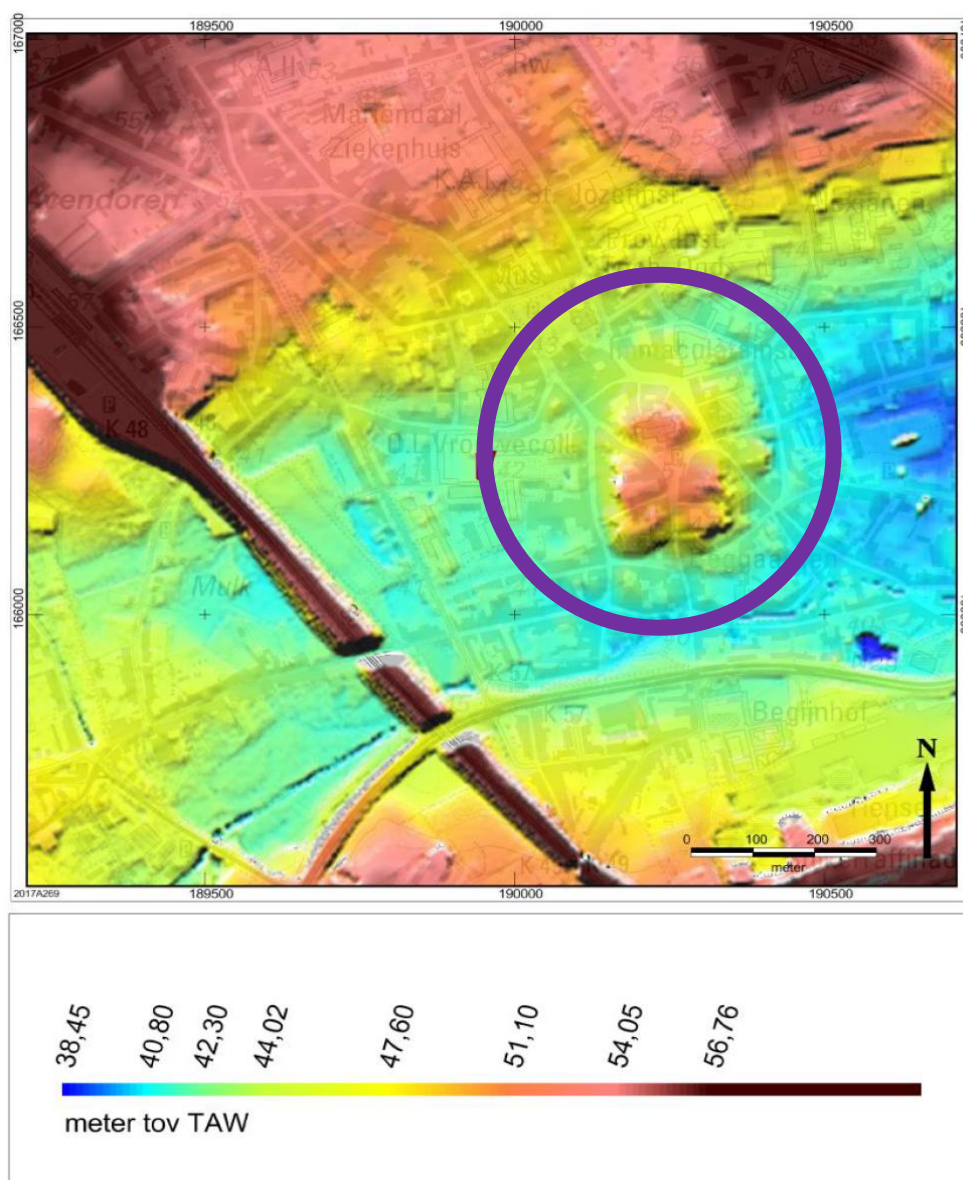
Over de etymologie van het woord 'Avendoren' bestaat geen eensgezindheid maar de discussie biedt wel extra informatie over de mogelijke oorsprong van het gehucht. Julius Caesar deelde Tienen in bij het gebied van de Euboronen, een Germaanse stam, ook al was het eerder een grensgebied met de Aduatiekers. Avendoren verwijst dan naar Eburonnaduro ('duro' is Gallisch voor 'versterking', en het geheel betekent dan versterking van de Euboronen), Ebrendoren in 1034 en Evrendoren in 1155. Volgens andere bronnen was de familie 'Averendoren' bezitter van een villa en een grote lap grond in het gehucht vanaf ongeveer de 4de eeuw. De parochiekapel werd dan omschreven als de eigenkerk van die rijke familie. Voorlopig werden er, buiten de tumulus van Avendoren, geen archeologische activiteiten uitgevoerd op de plek waar de parochiekapel stond (INVENTARIS ONROERENDERFGOED, 2016, p. 5).

14. Luchtfoto uit 2019 van de industrie-zone Grijpenveld (cirkel) met aan de andere kant van de spoorweg (pijl) het gehucht Avendoren (driehoek) en de kerk (kruis). Bron: Geopunt.be

C. De Sint-Germanusheuvel

De Sint-Martinus parochiekerk en het gehucht Avendoren verloren hun belang in de stadswording van Tienen tussen de 11de en de 12de eeuw. De derde site die belangrijk is voor de urbane ontwikkeling, ligt meer naar het oosten, en is de Sint-Germanusheuvel, in de vallei van de Grote Gete (afb. 15). Deze plek ligt op een hoger, gemakkelijker te verdedigen terrein. De bewoningskern die daar ontstond groeide uit tot het eerste centrum van de huidige stad Tienen (OPENBAAR KUNSTBEZIT VLAANDEREN, 2001, p. 30) .

Afbeelding 4: Digitaal HoogteModel van de wijde omgeving van het onderzoeksgebied (paarse kader).

Volgens bepaalde bronnen kan de oorsprong van de 1ste Sint-Germanuskerk reeds gesitueerd worden in de 9de eeuw. In een 12de eeuwse transcriptie van een charter uit 20 april 872 bevestigt Karel de Kale dat de villa, een abdij en de woonkern “Thuinas” in het bezit waren van de Parijse abdij Saint Germain des Prés: “villa vel abbatia Thuinas dicta [...] in partibus quoque Austrasiorum, in pago scilicet Hasbanio”. (THOMAS, 1984 p. 165 p.). In het originele charter ontbreekt deze vermelding echter en in het 12de-eeuwse cartularium werd de passage geschrapt. De gegevens van het document, om de Tiense nederzetting zo vroeg aan Saint-Germain-des-Prés te linken, zijn dus onbetrouwbaar. Een sterkere bron is het heiligenleven van Sint-Amelberga, haar levensverhaal werd opgeschreven door Theodorus van Sint-Truiden omstreeks 1100. Amelberga was in de 8ste eeuw op de vlucht voor de soldaten van haar aanbidder, Karel Martel (of latere bronnen spreken over Karel de Grote), die haar wilde schaken. Bij een vernielde brug over de Gete grepen de soldaten haar bijna maar de bewoners van “villa Tienas” hielpen haar en joegen de belagers weg: “erat turba non modica”, of de Tienenaars waren met velen (BERTINI, 1048-1059, vers 26).

Uit archeologisch onderzoek blijkt dat de romaanse Sint- Germanuskerk in de eerste helft van de 12de eeuw werd gebouwd en in 1189-1190 door de heilige Albertus van Leuven hervormd werd tot een kapittelkerk, afhankelijk van het bisdom van Luik (afb. 16) Het gebouw werd meerdere malen verwoest en heropgebouwd, enkel het doopvont dateert nog uit de 12de eeuw (OPENBAAR KUNSTBEZIT VLAANDEREN, 2001, p.32).

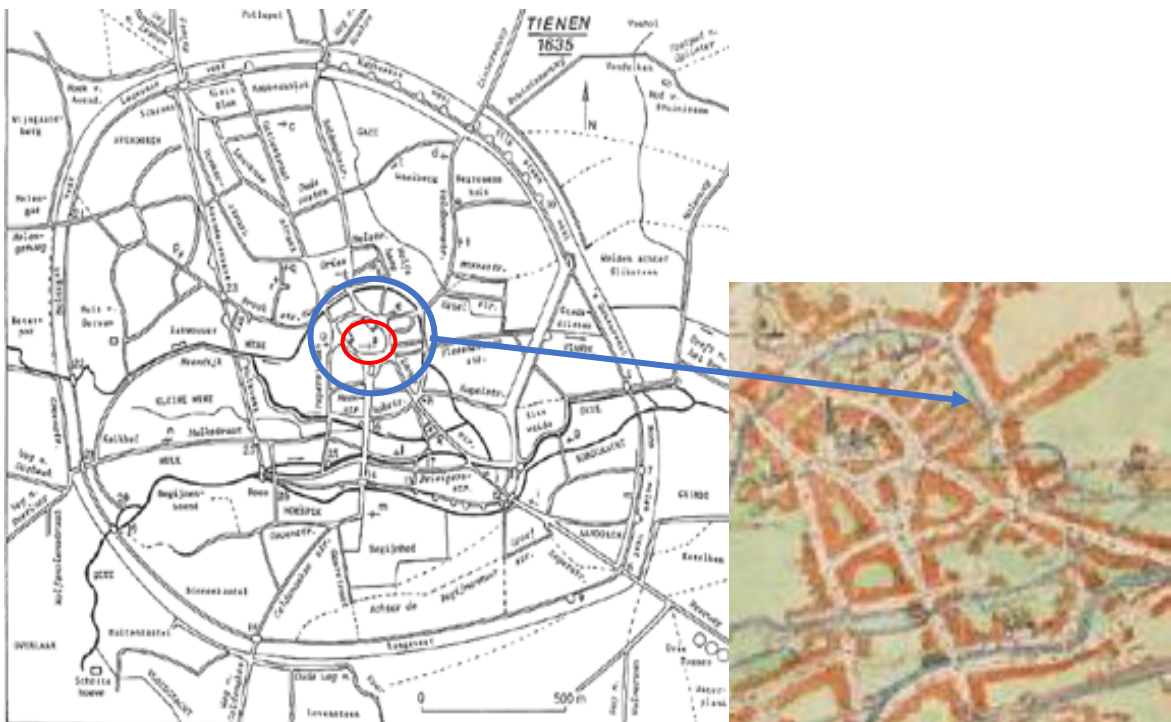
16. Een reconstructie van de 12de eeuwse Sint-Germanuskerk. Bron: <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2>

Men begon met de bouw van de stadsomwallingen toen de nederzettingen rond de Sint-Germanusheuvel groter werden. De eerste grachten werden dan ook rond de heuvel aangelegd vanaf de 10de eeuw (afb. 17).

17. Getekende stadskaart van Tienen met in de rode cirkel de 1ste grachten rond de Sint-Geranusheuvel + een detail van Deventer kaart uit 1560 met de Sint-Geranuskerk. Bronnen: <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2> + Biblioteca Nacional de Espana. Symbolen = eigen toevoegingen.

Toen de bevolking toenam, bouwde men vanaf 1094 een grotere omwalling (afb. 1818). Tijdens de constructie van deze versterking werd het water van de Mene, een zijrivier van de Gete, vergraven en als stadskanaal gebruikt.

18. Getekende stadskaart van Tienen met in de blauwe cirkel de 2de gracht rond Tienen + een detail van Deventer kaart uit 1560 met de 2de versterkingen. Bronnen: <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2> + Biblioteca Nacional de Espana. (Symbolen = eigen toevoegingen)

Tijdens het midden van de 12de eeuw werd ook het Tiense begijnhof opgericht. Dit alles maakte van Tienen een belangrijke Brabantse plek en samen met Brussel, Leuven, Antwerpen en 's-Hertogenbosch vormde de stad een van de vijf kwartieren van het machtige hertogdom Brabant. Op 24 februari 1291 kreeg Tienen een charter dat zelfbestuur en het recht om openbare markten in te richten mogelijk maakte. Het zegel van de weversgilde, met daarop een lam als zinnebeeld van de wol, werd het stadszegel (Sigillum Opidi Thenensis), een voorrecht dat alleen de vrije gemeenten kregen.

Tienen was in de 13de en 14de eeuw een bloeiende middeleeuwse stad geworden met ook een belangrijke lakenweversindustrie. Er was een lakenhalle en Tiense weefsels werden uitgevoerd naar Frankrijk, Duitsland en Engeland. De stad had zelfs een eigen muntslagerij, wat duidt op de voordelen die de stad genoot en op de winstgevende handel. Tiense munten waren kleine ronde schijven met het Brabants kruis op de ene zijde en het paaslam, het zegelbeeld van Tienen, op de andere. Op het einde van de 15de eeuw verloor de lakennijverheid echter zijn internationale belang. Een tijdelijke opflakking kwam er aan het begin van de 16de eeuw toen Tienen de Gete bevaarbaar maakte. Naast de weversgilde floreerden in Tienen ook de gilden van de brouwers, vleeshouwers, volders en maalders. Bij opgravingen in de veldbornestraat zijn resten gevonden van het pottenbakkersambt: drie pottenbakkersovens en grote hoeveelheden aardewerkscherven die gedateerd werden in de 14de - 15de eeuw (BORREMANS, 1963, p. 406-407).

De hertogen Jan I en II waren gehecht aan Tienen en richtten zelfs een tijdelijke residentie op in de stad: het 's Hertogenhuys (domus domini ducis) was lange tijd een geliefkoosde verblijfplaats voor de hertogen en voor Johanna van Brabant (afb. 19).

19. Het voormalig s' Hertogenhuys, verblijfplaats van Hertog Jan II en Joanna van Brabant. Dit werd later het Karmelietenklooster. Bron: <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/302518>

Uiteindelijk moest ook de Sint-Germanusheuvel aan belang inboeten ten voordele van een andere interessante plek in het groeiende stadscentrum van Tienen. Hertog van Brabant Jan I gaf in de 12de eeuw de opdracht voor de bouw van een nieuwe kerk, ter verering van 'Vrouwe-ten-poele'. Het plein voor de Sint-Germanuskerk werd de nieuwe marktplaats en stond vanaf dan vooral bekend voor de 'landbouwbeurzen' en de verkoop van dieren (afb. 19). Vandaag is de Veemarkt een plek waar vooral jongerencafé's, winkels en lokale festivals floreren.

Afb. 19: De Veemarkt in zijn 19de eeuwse volle glorie. Bron: <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2>

D. De Grote Markt met de OLV-ten Poelkerk

De Grote Markt in Tienen is het huidige centrum van de stad en met 15.900 m² is dit, op Sint-Niklaas na, de grootste Grote Markt van België (afb. 20).

20. De grote Grote Markt van Tienen met de OLV-ten Poelkerk. Bron: <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2>

Dit gebied bevond zich oorspronkelijk buiten de oude stadskern en heette De Dries. Dit was de naam voor de magere weiden, gelegen buiten de tweede stadsomwallingen. In de 16e eeuw heette de Grote markt voor het stadhuis nog Koeimarkt: 'opte coymert' (1521). Tijdens het einde van de 16e eeuw verplaatste het centrum van Tienen naar de Grote Markt. Zo wordt in 1590 de Kruiwagen (De Cruywagen is een gildehuis van vetsmelters) gesitueerd op de 'grote merckt'. Na de verwoesting van Tienen in 1635 werd de Dries definitief het nieuwe centrum van de stad (TOERISME TIENEN, 20/05/20).

De natte weiden, waar de Grote Markt zich nu bevindt, waren moerassig en meerdere waterbronnen en poelen vormden de ondergrond. Volgens de legende werd in de 12de eeuw in een van deze wateren het lijk van een zekere Diederik, een man die zijn thuisstad Tienen kwam bezoeken en ruzie kreeg in de herberg, in de poel gegooid. Vanaf dat moment gebeurden er bijzondere dingen ter hoogte van het moeras. Verschillende Tienenaars zagen 'wonderlijke lichten' en een oud dametje voorspelde de bouw van een kerk ter ere van Maria, de Vrouwe-ten-poel. De poel werd een bedevaartsoord en men richtte een kapel op voor Maria op de plek waar het lichaam werd gedumpt. Op de plaats waar de kapel stond werd later een echte kerk gebouwd. Een van de bronnen die het water voedde, de Haspoel, is nog steeds te zien in de kunstmatige grot achter de kerk, die in de 18de eeuw opgericht werd (afb. 21).

21. De kunstmatige grot achter de kerk met de haspoel-bron. Bron: <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2>

Vanaf de 14de eeuw begon het geluk van Tienen wat te wankelen. Het uitbreken van de pest in het midden van de eeuw werd de aanleiding voor een jodenvervolging. Die bevolkingsgroep had al een slechte reputatie maar werd nu verantwoordelijk geacht voor de pestepidemie en het vergiften van de waterputten om de christelijke bevolking uit te roeien. Opgezweept door boetepredikers wierp het Tiense volk zich op de joden die vervolgens genadeloos werden uitgemoord. In Tienen was op dat moment een grote Joodse gemeenschap aanwezig. Ze werden vereenzelvigd met de zogenaamde Lombarden (geldwisselaars die woekerwinsten maakten) en hadden een kasteel-synagooog (het castellum Judeorum of de 'Jodenborcht'). Waarschijnlijk werd de burcht in Tienen tijdens deze pogrom vernield (IDEM).

Gedurende die tijd werd ook besloten om de omwallingen verder uit te breiden. In de 13de eeuw werd de Dries mee opgenomen in de omwallingen en vanaf de 14de eeuw begon men aan de definitieve versterkingen van het uitgebreide Tienen. De bouwwerken kregen echter pas in de 17de eeuw hun definitieve uiterlijk (afb. 22).

22. Getekende stadskaart van Tienen met in de groene en oranje cirkel de 3de en 4de omwallingen+ kaart van L. Guiciardini uit 1567. <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2> (symbolen = eigen toevoegingen)

4. Nieuwe plekken in de stad

De versterkingen van Tienen waren mee de oorzaak van het uiteindelijke verval. De stad werd een magneet voor alle vijanden van het hertogdom die vanaf 1365 in een lange opeenvolging Tienen zouden aanvallen, plunderen en verwoesten. Vele burgers besloten dan ook om de 'ongeluksstad' te verlaten tot een Tiense magistraat het plan bedacht om de Grote Gete bevaarbaar te maken, van Tienen tot aan de Kleine Gete in Budingen. Op 3 maart 1526, met goedvinden van de nieuwe vorst Karel V, legde het eerste schip aan in Tienen en voerde de stad meteen winstgevende handel met Zoutleeuw, Diest, Zichem, Aarschot, Mechelen en Antwerpen via de Gete, Demer, Dijle en Schelde. Tienen bezat het monopolie van de graanverhandeling en kon als algemene graanstapelplaats voor heel Brabant functioneren. Ondanks de Zoutleeuwse boycot dat zijn oude monopolie van scheepvaart op de Gete nu moest delen en Tienen voor de rechtbank daagde, begon de stad te floreren. Er kwamen stapelhuizen aan de Werf (het Schipplein) en nieuwe inwoners stroomden toe. Wevers uit Diest kwamen zich in Tienen vestigen: de oude wol- en lakennijverheid kwam weer tot leven (afb. 23) (ONROEREND ERFGOED, 2016, p. 8).

23. De Grote Gete die door Tienen stroomt met op de achtergrond restanten van kadenijverheid. Bron: <https://www.hln.be/in-de-buurt/tienen/wandelen-langs-grote-gete~a799879e/>

Die bloeitijd was echter van korte duur want vanaf het midden van de 16de eeuw begonnen de godsdienstoorlogen in Vlaanderen (afb. 24). Door de talloze strubbelingen en rampen viel de scheepvaart op de Gete stil en aan het einde van de 16de eeuw verkeerde de stad in een ellendige toestand. De meeste gebouwen en huizen waren verwoest, de bevolking was ten dele uitgemoord, vele burgers hadden de stad verlaten en de handel en nijverheid lagen opnieuw stil (IDEM, p.6).

24. Inname van Tienen door het Staatse leger in 1588. Gravure. 24.5 cm x 31.3 cm. Bartholomeus Willemsz. Dolendo. Amsterdam: Rijksmuseum

De 17de eeuw bracht niet echt beterschap voor Tienen want het jaar 1635 staat bekend als het jaar van de 'Tiense Furie'. De Prins van Oranje, Frederik-Henderik, sloot een verbond met de Fransen om de zuidelijke Nederlanden aan te vallen. Tienen kreeg een ultimatum om de reusachtige troepenmacht door te laten, weigerde en kreeg een zware tol te betalen: er werd geplunderd, gebrand en vermoord. In de straten, op de pleinen en vooral in de kerken lagen de lijken overal verspreid. Getuigenverslagen spraken over de meest verschrikkelijke misdaden gepleegd op vooral vrouwen en kloosterlingen. Heel de stad werd in brand gestoken, net als de Sint-Germinuskerk en de kerk van OLV-ten-Poel. De ziekenhuizen ontsnapten eveneens niet aan de vlammenzee en de meeste zieken, nonnen en vluchtelingen stierven dan ook. Het rijke stadsarchief ging in rook op, net als een groot gedeelte van de archieven van de kerken en kloosters en talloze oorkonden en kunstwerken. Tienen werd herschapen tot een rokende puinhoop (afb. 25). Van de 600 huizen binnen de omwallingen bleven er slechts 30 onbeschadigd. De stad had voor altijd zijn rijke, middeleeuwse uitzicht verloren (IDEM, p. 7).

DEN
HOLLANTSCHEN
I A V V
EN DE FRANSCHEN
KRAVVET.

Ghedrukt int' laerM. DC. XXXV.

25. De plundering van Tienen in 1635. Bron: dbnl.org

Pas op het einde van de 17de eeuw kwam er terug wat rust in de verslagen stad. Het heropbouwen van de scheepvaart lukte echter niet dankzij de te hoge kosten.

Tijdens de 18de eeuw kwam Tienen onder Oostenrijks bewind en het nieuwe bestuur koos voor een wederopbouwpolitiek. De wegen die Tienen verbond met Leuven-Brussel, Sint-Truiden-Luik, Hannuit-Namen, Geldenaken, Diest en Aarschot werden verbreed en gekasseid. Tienen kon zijn rol van transitcentrum weer opnemen en herstelde langzaam, mede dankzij de brouwers. Tiens bier werd overal in Vlaanderen gedronken en de hoge transactierechten op bier brachten nieuwe welstand in de stad.

Na de Oostenrijkers kwamen de Franse republikeinen aan de macht in de regio. Van zodra het Frans regime in Tienen geïnstalleerd was, werden alle kloosters afgeschaft en hun goederen werden verbeurd verklaard en publiekelijk verkocht. De Fransen sloten de kerken en OLV-ten-Poel op de Grote Markt werd tijdelijk de 'Tempel der Wet'. Op 23 april 1803 kreeg Tienen bezoek van de latere keizer Napoleon. Hij overnachtte in het gasthof 'De Tinnen Schotel' op de Grote Markt. In datzelfde hotel zouden in 1815 Blücher en Wellington, de overwinnaars van Waterloo, elkaar ontmoeten en beslissen over Napoleons lot (afb. 26) (IDEM, p. 9).

26. Voormalig gasthof, 'De Tinnen Schotel', nu de Stedelijke Academie voor Muziek, Woord & Dans. Bron: <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2>

Vanaf 1815 werden de zuidelijke en de noorderlijke Nederlanden vereenigd door Willem van Oranje, ook hij bleef twee keer overnachten in de Tinnen Schotel. Hij probeerde nog om de scheepvaart vanuit Tienen terug op gang te krijgen en maakte plannen om een kanaal tussen Tienen en Leuven te graven maar dat ging niet door omwille van de Belgische revolutie in 1830. Tienen speelde een belangrijke rol in die onafhankelijkheidsstrijd, de stad stuurde een vrijwilligerskorps om mee te vechten in het Warandepark in Brussel (afb. 27) (IDEM, p. 9).

27. Het vrijwilligerskorps dat naar Brussel ging werd met deze poster bejubeld. Bron: <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2>

De tweede helft van de 18de eeuw werd gekenmerkt door grote bouwactiviteiten en Tienen heeft vandaag nog een aantal classicistische woningen die in sommige straten het uitzicht bepalen (afb. 28).

28. Classicistische woningen in Tienen. Bron: <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2>.

Na 1836 groeide de stad uit tot industriecentrum en de bevolking kende hierdoor een enorme groei. Als gevolg hiervan barstte het middeleeuwse Tienen uit zijn voegen. De stadsvesten werden ontmanteld, er kwamen nieuwe invalswegen bij, de voormalige stadswallen werden wandelvesten en de stadspoorten werden nagenoeg helemaal afgebroken. In sommige gevallen bleef het onderste gedeelte van de muren nog enkele decennia bewaard. De Bostse- of Gevangenpoort bleef tot in 1848 onaangeroerd (afb. 29)(OPENBAAR KUNSTBEZIT VLAANDEREN, 2001, p.28).

29. De Bostsepoort bleef staan tot in 1848. Daarna moest ze plaats maken voor een nieuwe weg. Bron: <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2>

Van de Tiense stadsomwallingen bleef geen enkel spoor bewaard, waarschijnlijk werden alle materialen volledig gerecycleerd. Het lokaal gewonnen kwartsiet was uitermate geschikt voor het heraanleggen van wegen. Het verharderen van het wegdek was in de 19de eeuw prioritair omdat de meeste buurtwegen tijdens de wintermaanden door de modder onberijdbaar werden. De aanleg van de spoorweg in 1837 versnelde het industriële succes van Tienen. De stationsbuurt transformeerde de oude wijk Avendoren van een ruraal gehucht naar een stedelijk woongebied. Omdat Tienen een belangrijk tussenstation was, werd er een locomotiefdepot, ateliers, slaap- en wasplaatsen voor de machinisten en de stokers voorzien en de nieuwe hotels en herbergen in de buurt zorgden voor de opvang van reizigers. Hierdoor onstond er een nieuwe centrale plek in Tienen, het Stationsplein (afb. 30). Ironisch genoeg ligt dat plein in het midden van de oorspronkelijke romeinse vicus (IDEM).

30. Een nieuwe centrale plek, het Stationsplein. Bron: <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2>

In 1836 richtte Joseph Vandenberghe de Binckom de suikerfabriek op (afb. 31). De suikerindustrie zette Tienen op de nationale en internationale handelsmarkt en creëerde zo weer een nieuwe zone in het stadslandschap. Tienen ligt aan de rand van het vruchtbare haspengouw, heeft zware leemgronden en is dus de ideale regio voor het verwerken en telen van suikerbieten. De fabriek werd de belangrijkste werkgever in de streek en groeide snel uit tot één van de grootste raffinaderijen in Europa. Tienen huisvestte nog andere industriële activiteiten: machinebouw en ketelmakerij, een breiwerf fabriek, een ijzergieterij en verschillende constructiewerkhuizen. De landbouwmarkten van Tienen waren zeer bekend, vooral de paarden- en veemarkten (IDEM).

31. De ingang van de Tiense Suikerfabriek die ondertussen bijna 185 jaar bestaat en niet meer weg te 'ruiken' is uit Tienen. Bron: <https://www.tiensesuikerraffinaderij.com/over-ons/onze-geschiedenis#>

5. Besluit

Het origine – verhaal van Tienen is erg gelaagd, er is niet één specifiek moment in de tijd waaraan we het ontstaan van de stad kunnen vastpinnen. Wel kunnen we vier ‘mythische’ plekken aanduiden die met de stadsontwikkeling en de oorsprong van Tienen te maken hebben: het Grijpenveld, Avendoren, de Sint-Germanusheuvel en de Grote Markt. Buiten deze plaatsen spelen nieuwe en andere pleinen, gebouwen en straten evengoed een belangrijke rol in de stadsgeschiedenis van Tienen. Elke (ex-) inwoner mengt zijn eigen brouwsel van zichten, geuren, materialen en herinneringen uit de stedelijke cocktail die Tienen te bieden heeft: de zoetgeurende suikerbieten, de ruitenwissers van ‘de Bosch’, het stationsbuffet, KVK Tienen, het Suikermuseum, de GB, de ‘groene’ op de markt, kasseien, het Steentjesplein, het stadspark met de gevallen boom of een huis met een toren in de ‘moerasstraat’ achter de kazerne....

Net als andere steden in Europa kent Tienen een complexe geschiedenis die zich vertaald heeft naar een interessant bodemarchief. Helaas is het niet evident om op alle sleutelplaatsen in de stad een opgraving te laten plaatsvinden. Vaak is het wachten op een nieuw bouwproject om verder onderzoek te verrichten. De archeologische onderzoeken, historische bronnen en het overgebleven erfgoed gunnen de Tienenaars en bezoekers slechts een glimp op het rijke verleden dat de suikerstad werkelijk bezit. De ‘urban fabric’ van Tienen kent nog vele geheime oorsprongen en nieuwe plekken.

De ‘urban fabric’ van Tienen. Bron: <http://www.ast77.be/tienen-ontwerpend-onderzoekstraject/>

BIBLIOGRAFIE

- BERTINI, G. S. 1049- 1058. *Vita sanctae Amalbergae virginis*. Geraadpleegd op 21/05/20.
https://la.wikisource.org/wiki/Vita_sanctae_Amalbergae_virginis#26
- BIBLIOTHECA DIGITAL HISPANICA. Bibliotheca National Espania. 2020. *Planos de ciudades de los Países Bajos. Parte II*. Deventer, Jacob van (ca. 1505-1575), 1545, Manuscrito. Geraadpleegd op 20/05/20. <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000043514&page=1>
- BORREMANS R. 1963. Oude Brabantse gebruiksvoorwerpen, in *De Brabantse Folklore* 160. p. 383-411.
- DE RAYMAEKER, A., STEENHOUDT, M. & SMEETS, M. 2013. *Archeo-rapport 198. Het archeologisch vooronderzoek aan de Leuvenselaan te Tienen*. Studiebureau Archeologie: Kessel-Lo.
- DE VLAAMSE OVERHEID. 2020. Geopunt Vlaanderen. Geraadpleegd op 22/05/20.
<https://www.geopunt.be/>
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED. 2016. *Historische stadskern van Tienen, inventaris archeologisch erfgoed \ archeologische zone*. Geraadpleegd op 18/05/20.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140041>
- KEMPENEERS, P. 1999. *Thuis in Thienen (I,II &III)*. Herent: Drukkerij Orientaliste
- LEONARD, J. 1959. *Uit het verleden van Tienen*. Brussel: Drukkerij H. De Smedt.
- OPENBAAR KUNSTBEZIT VLAANDEREN (OKV). 2001. *Stedelijk museum 'het Toreke' van Tienen*. Jaargang I. p. 1-45.
- SIMONS, R., DE NUTTE G., DEVILLE, T & HOUBRECHTS, S. 2017. *Broekstraat 44 te Tienen, archeologie-nota*. ArcheoPro Vlaanderen. Hasselt.
- THOMAS, S. 1984. *Liber Amicorum Paul Dewalhens, Bijdragen tot de geschiedenis van Tienen*. Tienen: Stedelijk museum en archief 'Het Toreke'.
- TOBANIA. Stad Tienen. 2020. Geraadpleegd op 20/05/20. <https://www.tienen.be/het-uitzicht-van-de-stad-2>
- TOURISME TIENEN. Stad Tienen. 2020. Geraadpleegd op 20/05/20.
<https://toerisme.tienen.be/bezienswaardigheden-centrum>
- VANDERHOEVEN, A., VYNCKIER, G. & WOUTERS, W., 1997-1998. Het oudheidkundig bodemonderzoek aan de Zijdelingsestraat te Tienen (prov. Vlaams-Brabant) in *Archeologie in Vlaanderen VI*, p. 133-160.
- WAUTERS, J. & DEWALHENS, P. 1956. *Tienen, beknopte monografie en gids der stad Tienen*. Tienen: Lokale uitgave